

סיון תשע"ב

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

"ויהי בנסוע הארון" לפרשת בהעלותך

קמִיד (שמות ט"ו) וכי יש קמים לפני המקום? אלא מגיד הכתוב: שכל מי שקם על ישראל, כאילו קם על המקום. וכן הוא אומר: "אל תשכח קול צורריך, שאון קמיד עולה תמיד (תהלים ע"ד) וכן הוא אומר: "כי הנה אויבך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש" (תהלים פ"ג) מפני מה? – "על עמד יערימו סוד..." וכן הוא אומר: "כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו" (זכריה ב) בבבת עין" לא נאמר, אלא "בבבת עינו" – של המקום.

כלומר שואל המדרש מי הם אויביו של הקב"ה ועונה המדרש שאומרת לנו התורה שהקמים על עם ישראל הם אויביו של הקב"ה. והם אויביו של הקב"ה בין אם עם ישראל הולך בדרך ה' וראוי להגנת נקב"ה ובין אם לא כי הם קמים עלינו כי אנו נושאים אל דגל ה' ותורתו בין העמים. הזיהוי בין אויבי עם ישראל ובין אויבי הקב"ה מופיעה בצורה חריפה יותר במעין ויכוח שמתאר המדרש בין משה ובין הקב"ה ביחס למלחמת מדין. בפסוקים נאמר

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. ב נְקֹם נַקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאֲסֹף אֶל-עַמִּיךָ. ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם לֵאמֹר הִחַלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצָבָא וַיְהִיו עַל-מִדְיָן לְתֵת נַקְמַת-יְהוָה בְּמִדְיָן. ד אֶלְף לַמָּטָה אֶלְף לַמָּטָה לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלַחוּ לְצָבָא.

ואומר מדרש במדבר רבה כ"ב: הקדוש ברוך הוא אומר: נקמת בני ישראל, ומשה אמר: נקמת ה', אלא אמר הקדוש ברוך הוא להם: "דין שלכם מתבקש, שגרמו לי להזיק לכם". אמר לו משה: "ריבון העולמים: אם היינו ערלים או עובדי עבודה זרה או

פרשתנו ממשיכה את תיאור ההכנות למסע בני ישראל במדבר – מצוות הדלקת המנורה, הקדשת הלויים לעבודה, פרשיית פסח שני, סדר הנסיעה במדבר על פי הקב"ה. לאחר מכן מופיעה הצעת משה ליתרו להצטרף אל העם ופרשיית ויהי בנסוע הארון. פרק י"א מתחיל את המסע עצמו ומתאר את חטאי העם – המתאוונים והמתאוויים, ולבסוף בפרק י"ב את חטא מרים.

פרשיה קצרה העסיקה את רבותינו בשל אופייה הציורי, והיא פרשיית "ויהי בנסוע" הכוללת שני פסוקים בלבד מתוחמים בספר תורה על ידי שני נוניס הפוכים. כל הבקי בכתובים יודע כי כמעט שאיננו מוצאים פיסוק בתורה. ברם, בפרשתנו יש פרשייה היוצאת מכלל זה: שני פסוקי "ויהי בנסוע הארון...", שהתורה מבליטה אותם במעין סוגריים - נו"ן לפנייהם ונו"ן לאחרייהם. בשוני טכני זה כשלעצמו יש כדי ללמד על ייחודם של פסוקים אלה. ברם, גם מבחינה תוכנית יש משמעות רבה למקום כתיבתם בספר במדבר כפי שנראה בשיעור זה.

לפני שננסה לענות על שאלה זו נבאר את הפסוקים הללו בפני עצמם (במדבר י', לה-לו):

לה וַיְהִי בְּנִסְעֵ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְהוָה וַיִּפְצוּ אֹיְבֶיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאיְךָ מִפְּנֵיךָ. לו וּבְנַחָה יֹאמֶר שׁוּבָה יְהוָה רַבְבוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל.

הפסוקים הללו מעלים לא מעט שאלות, אחת מהם שואל המדרש ספרי י' ל"ה:

וכי יש שונאים לפני מי שאמר והיה העולם? אלא מגיד הכתוב, שכל מי ששונא את ישראל כמו ששונא את המקום. כיוצא בו אתה אומר": וברב גאונך תהרוס

כופרי מצוות כמותם – לא היו שונאים אותנו, ואין רודפים אותנו אלא בשביל תורה ומצוות שנתת אתה לנו. הוי – הנקמה שלך": לתת נקמת ה' במדין."

ועל פי הבנה זאת של מי הם אויביו ומשנאיו של הקב"ה אומר רבינו יוסף הבכור שור קומה ה' ויפוצו אויבך – אם נתאספו לבוא לקראת ישראל ולארום להם "יפוצו אויבך" ולא ימצאו בהם שנים יחדיו. ואם יבואו ינגפו וינסו ולא תהיה להם תקומה. וזו היא תפילת הדרך. הספורנו רואה בפסוקים אלו את תהליך נסיעת ישראל אל ארץ ישראל בדרך חלקה ובטוחה:

ויהי בנסוע הארון: ללכת ולהכנס לארץ ישראל: קומה ה' ויפוצו אויבך: כי אמנם לולא שלחו מרגלים היו נכנסים בזולת מלחמה שהיו האומות בורחים עזובת החורש והאמיר אשר עזבו מפני בני ישראל (ישעיהו יז, ט).

כלומר אם עם ישראל לא היה חוטא בחטאי המדבר אזי הקב"ה היה נלחם בראש המחנה ובני ישראל היו מנצחים בכל מלחמות כיבוש הארץ ללא קושי ובכך מממשים את ייעודם הרוחני. למען האמת ניתן לאמר שאפילו להלחם לא היה צורך מכיוון שהאויבים היו בורחים מעליהם בבחינת מה שנאמר בשירת הים:

יג נחית בַּחֲסֶדֶךָ עִם-זו גָּאֲלֶתָ נַחֲלֶתָ בְּעֶזְךָ אֶל-נְוֶה קִדְשֶׁךָ. יד שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן חֵיל אֲחֹזֵי יִשְׁבֵי פְלִשְׁתִּים. טו אַז נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אֲדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֶאֱחָזְמוּ כַעַד נְמוּגוֹ כֹּל יִשְׁבֵי כְנָעַן. טז תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וַפְחַד בְּגִדְלֹךָ וְרוֹעַץ יִדְמוּ כְּאֶבֶן עַד יַעֲבֹר עִמָּךָ יְהוָה עַד-יַעֲבֹר עִם-זו קִנִּיתָ. יז תִּבְאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נַחֲלֶתְךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתֶּךָ פְּעֻלֶתָּהּ יְהוָה מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנֵנוּ יָדִיךָ. יח יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד.

ובחינת מה נאמר בפרשת משפטים

כ הִנֵּה אֲנִי שֹׁלַח מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לְשִׁמְרֶךָ בְּדֶרֶךְ וְלִהְבִּיאֲךָ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכַּנְתִּי. כא הַשֹּׁמֵר מִפְּנֵי וְשָׁמַע בְּקוֹלֹ אֶל-תִּמְרוּ בוּ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפָשַׁעְכֶם כִּי שָׁמִי בְּקִרְבּוֹ. כב כִּי אִם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹלֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאֵיבִיתִי אֶת-אֵיבֶיךָ וְצָרְתִי אֶת-צָרְרֶיךָ. כג כִּי-יִלְךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהִבִּיאֲךָ אֶל-הָאֱמֹרִי וְחַחְתִּי וְחַפְרָי וְחַכְנְעָנֵי חַחְוֵי וְהִיבּוֹסִי וְהִכְחַדְתִּי. כד לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֱלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הִרְסוּ תְהַרְסֶם וְשִׁבְרוּ תִשְׁבֹּר מַצֵּבֹתֵיהֶם. כה וְעַבַדְתָּם אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבְרַךְ אֶת-לַחְמֶךָ וְאֶת-מִימֶיךָ וְהִסְרַתִּי מִחֲלָה מִקִּרְבְּךָ. כו לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה וְעִקְרָה בְּאַרְצְךָ אֶת-מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא. כז אֶת-

אימתי אשלח לפניך והמתי את-כל-העם אשר תבא בהם ונתתי את-כל-איביך אליך ערך. כח ושלחתי את-הצרעה לפניך וגרשה את-החוי את-הכנעני ואת-החתי מלפניך. כט לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן-תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה. ל מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפרה ונחלת את-הארץ. לא ושתה את-גבלך מיס-סוף ועד-גם פלשתים וממדבר עד-הנהר כי אתן בידכם את ישבי הארץ וגרשתמו מפניך. לב לא-תכרות להם ולא להיהם ברית. לג לא ישבו בארצך פן-יחטיאו אתך לי כי תעבד את-אלהיהם כי-יהיה לך למוקש.

והבנה זאת אנו מוצאים גם בדברי המלבים (י, לה)

"ויהי בנסוע הארון" – באשר הלכו אז כדי להכנס לארץ מיד, וה' הבטיחם שלא יצטרכו לשום מלחמה, רק ה' ילך לפניהם ויגרש מפניהם אויב, שעל זה הלך ארון הברית בראשם ... כמו שאמר רש"י על פי דברי חז"ל (דברים א' ח') "בואו ורשו" אין מערער בדבר, ואינכם צריכים למלחמה, אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זין (עד כאן מדברי רש"י). על כן אמר משה אל ה' ההולך עם ארון קודשו להוריש יושבי הארץ "קומה ה' ויפוצו אויבך". ויש הבדל בין אויב ובין שונא, שהאויב – איבתו גלויה והם מקובצים למלחמה, וכשיקום ה' – "יפוצו אויבך". והשונאים אינם מקובצים למלחמה, רק שומרים שנאה בלב והם לא יתחילו כלל להכין צבא המלחמה, רק ינוסו תיכף, כרגשי שפנה והלך לו.

משמעות הנונים ההפוכים:

רבותינו נחלקו באשר לנונים ההפוכים התוחמים את הפסוקים הללו. מחלוקת תנאים זו מופיעה במסכת שבת. נראה בתחילה את דעת רשב"ג:

דתינא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: עתידה פרשה זו שתיעקר מכאן ותכתב במקומה. ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה. פורענות שנייה מאי היא? - (במדבר יא) ויהי העם כמתאננים. פורענות ראשונה – (במדבר י) ויסעו מהר ה'; ואמר רבי חמא ברבי חנינא: שסרו מאחרי ה'. והיכן מקומה? - אמר רב אשי: בדגלים. (תלמוד בבלי מסכת שבת דף קטז עמוד א)

כלומר רשב"ג רואה בסימניות הללו מעין סוגריים – פרשיית נסיעת הארון אינה במקומה הטבעי לה. מקומה הראוי הוא בספר במדבר פרק ב' במסע הדגלים. שם הארון הוא המרכז ושם מקומה של פרשייה זו. פרשייה

זו הועתקה לכאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות. הפורענות השנייה היא חטא המתאוננים. מהי הפורענות הראשונה שקדמה לפרשיית ויהי בנסע הארון? התוספות במסכת שבת, וכך ביארו רוב המפרשים, מסבירים שהפורענות הראשונה היא "ויסעו מהר ה' דרך שלושת ימים" - כתינוק הבורח מבית הספר. כלומר עם ישראל היה צריך לעזוב את הר סיני אך עשה זאת ללא כל קושי נפשי אלא נסעו מעצמם (הבסיס לדרשת חז"ל זו הוא הפסוק לאחר שירת הים "ויסע משה את בני ישראל", אותו דרשו חז"ל שמשה הסייען בעל כרחם כיון שהתעסקו בביזת הים ולא בארונו של יוסף, ואילו כאן כתוב ויסעו דהיינו מרצון). לפי גישה זו אנו למדים מסר חינוכי חשוב - הבסיס לתאוות ולתלונות על הקב"ה נעוץ בחטא קל יחסית והוא נסיעה ברצון ללא קושי מהר סיני. תחילתה של פורענות הוא ביחס למצוות ה'. אם כך, פרשיית "ויהי בנסע" נועדה לחצוץ בין רצף הפורענויות.

במסכת שבת קטו ע"ב - קטז ע"א מופיעה דעה מפתיעה של רבי:

תנו רבנן: 'ויהי בנסוע הארון ויאמר משה' (במדבר י', לה) - פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה, לומר שאין זה מקומה.

רבי אומר: לא מן השם הוא זה [כלומר: לא זו הסיבה לסימניות], אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו. כמאן אזלא הא דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: 'חצבה עמודיה שבעה' (משלי ט', א) - אלו שבעה ספרי תורה, כמאן? כרבי [שלדעתו ספר במדבר מורכב משלושה ספרים]

כלומר רבי טוען כי פרשת "ויהי בנסע" מחלקת את ספר במדבר, והוא מרחיק לכת עוד יותר וקובע כי שני חלקי הספר, זה שלפני פרשה זו וזה שלאחריה, נחשבים ספרים נפרדים. ונשאלת השאלה מה מיוחד בפרשיית ויהי בנסע הארון המעניק לה מעמד של ספר בפני עצמו? על מנת להבין את קביעתו של רבי שפרשה "ויהי בנסוע" מחלקת את ספר במדבר לשלושה ספרים נסקור בקצרה את המבנה של ספר במדבר:

ספר במדבר נפתח בתיאור הקמת מחנה ישראל כהכנה לקראת המסע אל ארץ ישראל. בחלק הראשון מתנהלות הכנות אלו למישרין: מבנה הקהילה הולך ומתגבש, תוך חלוקה ליחידות המשנה לסוגיהן; נבחרות מנהיגות דתית ומנהיגות חברתית ונקבעים תפקידיהן; האנשים הפרטיים, על תכונותיהם האישיות הייחודיות, נארגים לקהילה אחת; ומובהר היחס בין המוסדות השונים. למעשה מבנה הפרקים הראשונים של ספר במדבר הוא:

- המשכן ממוקם במרכז המחנה (א'ה').
 - הנשיאים משתתפים בחנוכת המשכן (ז').
 - בני שבט לוי מתמנים להנהגה הרוחנית (ח').
 - העם כולו מתכנס ומקריב את קרבן הפסח (ט').
- כלומר בראשית פרשתנו עומדת לפנינו אומה בוגרת עם מבנה חברתי מאורגן היטב, ונראה שהיא מוכנה להחל את חלקה בייעודו של עם ישראל. הוראות נסיעה אחרונות ניתנות (ט', טו - י', י), והמסע מתחיל (י', יא-יב):

וְיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ נִעְלָה הָעֵנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת. וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינִי, וַיִּשְׁכְּנוּ הָעֵנָן בְּמִדְבַּר פָּאֵרָן

התורה מתארת בפירוט את התיאום המרשים ואת ההרמוניה המלאה שבהם מתחיל המחנה כולו את המסע. השבטים, בהנהגת נשיאיהם, צועדים יחד לפי דגלים - מחנות - שנקבעו מבעוד מועד; בכל דגל שלושה שבטים, לכל דגל מקום מוגדר. במרכז המחנה צועדים הלוויים, המופקדים על פירוק המשכן ועל הקמתו. האומה כולה, בהנהגת הקב"ה, פותחת במסע הדרמטי במדבר סיני בדרכה אל הארץ המובטחת.

בנקודה זו מתנהל דו-שיח מרתק ורב-משמעות בין משה ובין חותנו (י', כט-לב):

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֶבְבִּן בֶּן רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה: לְנִסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵתָּן לָכֶם; לָכֶּה אֲתָנּוּ וְהִטְבַּנוּ לָךְ, כִּי ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֵלָיו: לֹא אֵלָיךְ, כִּי אִם אֶל אֶרְצִי וְאֶל מוֹלְדֹתַי אֵלָיךְ.

וַיֹּאמֶר: אֵל נָא תַעֲזֹב אֶתְנּוּ, כִּי עַל כֵּן יִדְעֶתָ חֲנֻתֵנוּ בְּמִדְבַּר וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינָיִם; וְהָיָה כִּי תֵלֶךְ עִמָּנוּ, וְהָיָה הַטוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יִיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהִטְבַּנוּ לָךְ

משה מנסה לשכנע את חותנו להצטרף לבני ישראל במסעם המונומנטלי. מדברי משה ברור שהוא משוכנע כי הכניסה לארץ קרובה מאוד. למעשה, במקום אחר נאמר שגבול ארץ ישראל נמצא במרחק אחד עשר ימי הליכה בלבד מהר סיני (דברים א', ב):

אֶחָד עֶשְׂרִי יוֹם מֵחֶרֶב דָּרַךְ הָרָשָׁעִיר עַד קְדֵשׁ בְּרִנְעַי אֲךָ הַדָּבָר הַבּוֹלֵט בְּדַבְרֵי מֹשֶׁה הוּא הַשּׁוֹרֵשׁ טוֹי"ב, הַחוֹזֵר חֲמֵשׁ פַּעֲמִים בְּמִשְׁפָּטִים סְפוּרִים אֵלָיו. נִיכֵר שֶׁבְּמוֹנַח "טוֹב" מִתִּיחַס מֹשֶׁה לְדַבֵּר מֵהָ אַחֵר - לֹא לְכַנִּיסָה לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל, שְׂאוֹתָהּ הוּא מְצִיין בְּפִירוּשׁ. לְמָה רּוֹמֵז מֹשֶׁה, וּמְדוּעַ לֹא יִכּוֹל לְהַזְכִּיר אֶת הַדָּבָר בְּמִפְרֹשׁ?

הרב סולוביצ'יק זצ"ל פירש כי הכוונה לאחרית הימים: משה האמין שאם יצליח להכניס את בני ישראל לארץ,

יוגשם הייעוד היהודי; אחד עשר יום בלבד הפרידו בין בני ישראל ובין ימות המשיח!

לפרשיית "ויהי בנסע" אנו מגיעים לאחר שעם ישראל השלים את הצעד הראשון במסע (י', לג-לד):

וַיִּסְעוּ מֵהַר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נִסַּע לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה. וַעֲנַן ה' עָלֵיהֶם יוֹמָם בְּנִסְעֵם מִן הַמַּחֲנֶה

עד לשלב זה התנהל הכול כמתוכנן. כל ההוראות להכנת העם למסע רב-החשיבות מולאו בדיוקנות, והכול מוכן להתחלת המסע. ההתרגשות והמתח מגיעים לשיאם כאשר מתחיל המסע אל הגשמת הייעוד של עם ישראל. ירושת ארץ ישראל וגאולת עם ישראל נראות כמעט כדבר בלתי-נמנע. תחושה של התלהבות ושל דחיפות עומדת באוויר.

אלא שכאן נקטע חלקו הראשון של החומש בחדות. לאחר נקודת המפנה של הספר – היא פרשת "ויהי בנסע" – אנו עדים לשינוי דרמטי. המחנה מתחיל לתפקד באורח לקוי (י"א, א):

וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאֲזְנֵי ה'; וַיִּשְׁמַע ה' נִיחָר אָפוּ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצֵּה הַמַּחֲנֶה יֵשׁ אומרים כי מדובר בעברות של קבוצות השוליים שבעם (ילקוט שמעוני רמז תשל"ב):

וְתֹאכַל בְּקִצֵּה הַמַּחֲנֶה – יֵשׁ אומרים: אלו הגרים, שנתונים בקצה המחנה

אך היו שסברו כי אף המנהיגות שותפה הייתה לחטא: רבי שמעון בן מנסיא אומר: 'ותאכל בקצה המחנה' – בקצינים שבהן, בגדולים שבהן (שם).

לאחר מקרה זה בא אירוע חמור יותר (י"א, ד): וַהֲסִפֵּסֶף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאוּוּ תַּאֲוָה, וַיִּשְׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמְרוּ: מִי יֶאֱכַלְנוּ בָּשָׂר

גם כאן הבעיה מתחילה בקבוצות שוליים, אלא שבפעם הזאת היא מתפשטת במהירות אל לב המחנה. יתר על כן, גם משבר המנהיגות הולך ומעמיק, ומשה סבור שהוא איננו מסוגל להתמודד עם המצב (י"א, יא-טו):

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה': לָמָּה הֲרַעַתְ לַעֲבָדְךָ, וְלָמָּה לֹא מָצִיתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, לָשׂוּם אֶת מִשְׁאֵל כָּל הָעָם הַזֶּה עָלַי? הֲאֵנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה, אִם אֲנֹכִי יִלְדֵתִיהוּ, כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקְךָ, כִּי אֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֱמֹן אֶת הַיֶּגֶק, עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיו?! מֵאֵינִי לִי בָּשָׂר לְתֵת לְכָל הָעָם הַזֶּה, כִּי יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תָּנָה לָנוּ בָּשָׂר וְנֹאכְלָה? לֹא אוּכַל אֲנֹכִי לְבַדִּי לְשַׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה, כִּי כִּבֵּד מִמֶּנִּי; וְאִם כִּכָּה עֲשֵׂה לִי, הֲרֹגֵנִי נָא הָרֹג אִם מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל אֲרָאָה בְּרַעֲיָתִי

בסופו של דבר העם מקבל את שביקש, אך המנהיגות נדרשת לארגון מחדש. יתר על כן, ההוקרה למשה נפגעת, ומעמדו נחלש. הערעור החמור במעמדו של משה מוצא את ביטויו בתגובה המוזרה, ההיסטרית כמעט, להתנבאותם הפומבית של אלדד ומידד (י"א, כו-כח):

וַיִּשְׁאַרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בְּמַחֲנֶה, שֵׁם הָאֶחָד אֱלֹדָד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִיָּדָד, וַתִּנַּח עֲלֵהֶם הָרוּחַ, וְהִמָּה בְּפִתְבִּיט וְלֹא יָצְאוּ הָאֲהֻלָּה; וַיִּתְנַבְּאוּ בְּמַחֲנֶה. וַיִּרְךְ הַנָּעַר וַיִּגַּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: אֱלֹדָד וּמִיָּדָד מִתְנַבְּאִים בְּמַחֲנֶה! וַעֲנֵן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, מִשְׁרֵת מִשָּׁה מִבְּחָרְיוֹ, וַיֹּאמֶר: אֲדַנִּי מֹשֶׁה, כָּלֵאָם!

נראה כי האירוע הבא, דיבורם של אהרן ומרים במשה על רקע יחסיו עם אשתו, משקף לא רק החמרה נוספת במצב ההנהגה – חטאם של אהרן ומרים – אלא גם את המשך הכרסום במעמדו של משה. טענתם – "הֲרַק אָנְךָ בְּמֹשֶׁה דְבָר ה'?! הֲלֹא גַם בְּנוֹ דְבָרִי!" (י"ב, ב) – היא תוצאה ישירה של התנבאות אלדד ומידד בפרהסיה. ואכן, תגובתו של ה' מבטאת את הצורך לאשר מחדש את ייחודה ואת יחידותה של נבואת משה (י"ב, ו-ח):

וַיֹּאמֶר, שְׁמַעוּ נָא דְבָרִי: אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם ה', בְּמִרְאָה אֱלֹהִים יִתְנַבֵּא, בְּחִלּוּם אֲדַבֵּר בוּ; לֹא כֵן עֲבָדֵי מֹשֶׁה, בְּכָל בֵּיתִי נְאֻמָּן הוּא. פֶּה אֵל פֶּה אֲדַבֵּר בוּ, וּמִרְאָה וְלֹא בְּחִידָת, וְתִמְנַת ה' יִבִּיט; וּמִדּוּעַ לֹא יֵרָאֶתְם לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי בְּמֹשֶׁה!?

האירועים המתרחשים מפרשת "ויהי בנסע" ואילך משקפים, אם כן, שקיעה מתמשכת של המחנה. תפקודם של המוסדות שהוקמו הולך ונפגע; המארג הקהילתי, שנשזר בתשומת לב רבה כל כך, מתחיל להיפרם.

יתרה מזאת: מצב הרוח הכללי בעם השתנה. לאחר המסע הראשוני, בן שלושת הימים, היו בני ישראל במרחק שמונה ימי הליכה בלבד מהארץ המובטחת. ואולם, בקשתם לאכול בשר גורמת עיכוב של חודש ימים (י"א, יט-כ):

לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן, וְלֹא יוֹמִים, וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים, וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים, וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם; עַד חֹדֶשׁ יָמִים, עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאִפְכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא

דיבורם של אהרן ומרים במשה גורם עיכוב נוסף של שבוע. התחושה שמלפני "ויהי בנסע" – תחושת הגאולה הממשמשת ובאה – הולכת ופגה.

כשחנו בני ישראל במדבר פארן בראש חודש תמוז, ארבעים יום לפני תשעה באב ולפני המאורעות הדרמטיים שישנו את מסלולה של ההיסטוריה היהודית (דהיינו: שליחות המרגלים והתנגדות העם לכניסה לארץ), כבר נעלמו המתח וההתלהבות.

לסיכום, פרשת "ויהי בנסע" היא נקודת המעבר מתיאור המחנה האידאלי במסע הניצחון שלו להגשמת הייעוד היהודי לתיאור המחנה הממשי, האמתי, שנכשל במימוש החזון הזה. שני חלקי החומש – זה שלפני פרשת "ויהי בנסע" וזה שלאחריה – מתארים שני סיפורים שונים; יתרה מזאת, על פי רבי, אלו שני חומשים נפרדים.

"חומש הפקודים" מתאר את המסע הגאוגרפי והרוחני מהר סיני לגבול ארץ ישראל. החלק הראשון של ספר במדבר הוא חומש עצמאי לגמרי במובן זה שהוא מתאר את המודל האידאלי של המסע הזה, מודל שאמנם הושלם בתוך לבס של בני ישראל, אך נעצר בחריקה בטרם הגיעו אל יעדס הגאוגרפי. החלק השני של ספר במדבר מתאר את המסע עצמו, שאמנם התחיל בכישלונו של הדור הראשון, אך הושלם, בסופו של דבר, על ידי בני הדור השני.

ברם, בקביעתו של רבי יש נקודה נוספת, תמוהה במקצת. לפי רבי, לפרשת "ויהי בנסע" בפני עצמה יש מעמד עצמאי, והיא נחשבת ספר נפרד. מדוע פרשה זו משמעותית כל כך? בזכות מה עומדת היא לעצמה, ומדוע ניתנת לה חשיבות שכזו?

הרב ליבטאג מציע שפרשת ויהי בנסע הארון היא הרבה יותר מסתם מחיצה. שני פסוקי מתארים את האופן שבו **אמורים** היו בני ישראל לנסוע לארץ (השווה שמות כ"ג, כ-כז). למרות קוצרו, מייצג ספר ב' את המסע **האידאלי** - את מה שאמור היה לקרות. בהפרדת פסוקים אלה בשתי נ"נים הפוכות מדגישה התורה את הטרגדיה של ספר במדבר. לאחר ספר א' - הכנות בני ישראל למסע - מובאות שתי גרסות של המסע עצמו: המסע האידאלי הקצר אם עם ישראל היה הולך הדרך ה', והמסע האמיתי המייגע והמפרך כתוצאה מחטאיו של עם ישראל.

הרב יהודה ראק לעומת זאת מסביר שגם לדעת רבי יש רק שתי מהדורות לספר במדבר: המהדורה האידאלית, שבאה לפני פרשת "ויהי בנסע", ומהדורת המימוש, הבאה לאחריה. אלא שאת פרשת "ויהי בנסע" אין לראות כחלק עצמאי בתוך ספר במדבר, אלא דווקא כגרסה האידאלית של ספר דברים. כיצד?

עיקר עניינו של ספר דברים בנאומים שנשא משה רבנו בערבות מואב, נאומים שנועדו להבטיח כי בני ישראל יירשו בהצלחה את הארץ המובטחת ויתנהגו באופן שיאפשר להם להישאר בה. חומש דברים מותאם למצב שנוצר אחרי "ויהי בנסע", ובו פונה משה לבני הדור

השני, שייכנס לארץ בלעדיו (לאחר הגזרות שגזר הקב"ה על דור יוצאי מצרים למות במדבר ועל משה עצמו שלא ייכנס לארץ ישראל); ספר זה, כמות שהוא, ממשיך מן האירועים הטרגיים של ספר במדבר.

אלא שגם לספר דברים יש מהדורה אידאלית – מהדורה המתאימה לדגם האידאלי שתואר בראשיתו של ספר במדבר. מהדורה אידאלית זו של ספר דברים היא פרשת "ויהי בנסע". לזו הצליחה האומה כולה להשלים את המסע הגדול אל מימוש ייעודה בתיאום ובהרמוניה שתוארו עד פרשת "ויהי בנסע", עם משה רבנו בראשה והשכינה בקרבה – לו כך קרה, כי אז הסתכם כל שהיה למשה לומר בשני פסוקים קצרים של פרשת "ויהי בנסע" הארון". ונשאלת השאלה לשיטת רבי, מדוע התמקדה התורה בתיאור האידאלי של ספרי במדבר ודברים? הלוא רעיונות אלה מעולם לא התגשמו במציאות!

ומסביר הרב יהודה ראק שלשאלה זו אין מענה אם רואים את התורה רק כתיאור ותייעוד גרידא של קורות העבר. מבחינה היסטורית, היזמה הראשונית מעולם לא התממשה, ועל כן היא נראית חסרת חשיבות. אלא שהתורה איננה ספר היסטוריה, ואינה מוגבלת בכללי תיעוד ההיסטוריה. מנקודת מבטה של התורה, החלק האידאלי של ספר במדבר מכיל אמת הניצבת מעל מה שקרה במציאות. ספר במדבר האידאלי קיים, אף כי טרם התרחש בפועל. הוא לא הצליח להתממש בגלל חולשות אנוש ובגלל תנאים מקומיים, אך עדיין יש בו אמת עמוקה אודות מהותו של עם ישראל, יחסו אל הקב"ה והגשמת ייעודו. אמת זו היא המקור לאמונתנו הפרדוקסלית – ועם כל זאת הנצחית – בתהליך הגאולה, אמונה שמכוחה אנו ממשיכים לקוות כי בזמן מן הזמנים יהפכו האידאליים הללו למציאות.